

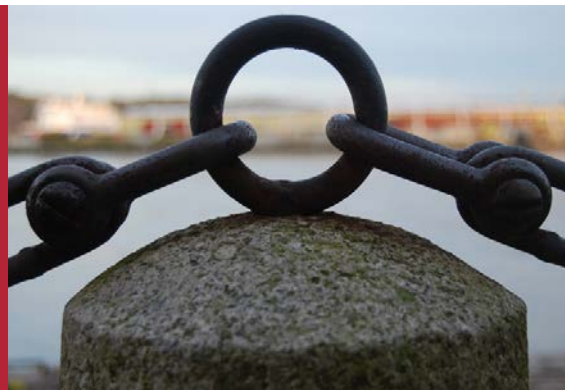
Nödvändiga Synvändor

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Synvända 5

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

– Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Säkerhet

Synvända 1

Från negativ till positiv säkerhet

– Om behovet av en inkluderande och medskapande stadspolitik

Synvända 2

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

– Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Synvända 8

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

– Om vägar till ett aktivt medskapande på lokal nivå

Synvända 7

Från enbart kundnytta till en bredare samhällsnytta

– Om behovet av en ny samhällsstyrning och en mer medskapande ledning inom offentlig förvaltning

Utveckling

Rättvisa

Synvända 3

Från ett renodlat marknadsorienterat tillväxttänkande till en mer hälsosam samhällsutveckling

– Om vikten av en ny syn på välfärdens betydelse

Synvända 5

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

– Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Synvända 4

Från styrning till medskapande

– Om elevens roll och skolans organisation

Synvända 6

Från formella till reella rättigheter

– Om behovet av en bred jämlikhetsprincip

Nödvändiga Synvänder

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Se video:

<https://youtu.be/tbWyu0ITsU>

Vår tids samhällsömdaning, där globalisering, migration och urbanisering genom sin samverkan allt mer flätar ihop det lokala med det globala, för med sig komplexa utmaningar och ställer oss inför en helt ny situation. En rättvis och socialt hållbar utveckling kräver därför att vi tänker annorlunda – att vi helt enkelt gör på ett annat sätt.

Projekt KAIROS har haft till uppgift att producera kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer genom att kombinera en teoretiskt vetenskapligt förankrad kunskap med en erfarenhetsbaserad kunskap på ett sätt som kan göra skillnad och bidra till önskvärd samhällsförändring. Vi har valt att presentera de slutsatser vi drar från de vetenskapliga kunskapsunderlag som vi producerat under arbetets gång (se del III i huvudrapporten) i form av åtta stycken synvänder när det gäller det sätt på vilket vi måste tänka om och göra annorlunda.

Med dessa synvänder vill KAIROS inspirera dig till att, genom medskapande med grannar, politiker, tjänstepersoner, privata aktörer, föreningar och forskare, verka för den förändring som behövs för en rättvis och socialt hållbar utveckling. Med synvänderna vill vi sätta ljuset på en ny färdriktning, och därigenom öka förutsättningarna för att se på världen på ett annat sätt och att göra andra saker och på ett annorlunda sätt. Vi hoppas att synvänderna gör dig nyfiken att utforska din plats, din stad, ditt verksamhetsfält på sätt som öppnar för nya perspektiv och ger plats för röster som inte brukar höras.

Som vi försöker illustrera med hjälp av figuren på föregående sida hänger synvänderna ihop och bildar tillsammans en helhet vars värde är större än summan

av delarnas värde (se vidare del III, kapitel 5 i huvudrapporten). Komplexa samhällsfrågor kan bara hanteras utifrån ett helhetsperspektiv. Genom sin samverkan syftar synvänderna till att förstärka de olika värdegrunder som vi menar utgör grundbultar för den sociala hållbarheten. Synvänderna syftar också till att underlätta framväxten av de stödjande strukturer som möjliggör det medskapande med medborgarna som krävs för en sådan förstärkning.

För att uppgiften med att påbörja strävan efter en mer rättvis och socialt hållbar utveckling inte skall kännas övermäktig väljer vi att - förutom en sammanlagd presentation av helheten i KAIROS huvudrapport - presentera synvänderna i form av åtta självständiga särtryck. Kommuner, regioner och andra aktörer kan använda dessa för att påbörja ett förändringsarbete utifrån den synvända som för ögonblicket känns mest angelägen. Det är då viktigt att observera vikten av att den eller de synvänder som väljs ut för att utgöra startpunkten inte genomförs på ett sätt som på lite längre sikt visar sig motverka möjligheterna att vid ett senare tillfälle påbörja arbetet med att också genomföra de andra. De komplexa samhällsfrågor som präglar vår tid kräver att vi lägger an ett helhetsperspektiv för att problemen skall kunna hanteras på ett hållbart sätt.

Enligt vår uppfattning har den kommunala och regionala nivån rådighet över samtliga de åtta synvänder som presenteras. Komplexa samhällsfrågor kännetecknas av att de är i ständig förändring och är lokalt specifika. Problemen kan bara formuleras och åtgärder identifieras och genomförs tillsammans med dem som berörs. Våra förslag till synvänder utgör därför underlag till fortsatt medskapande med och mellan medborgarna så att de kan utvecklas, fördjupas och anpassas till de förhållanden som råder lokalt.

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

- Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Av Gabriella Olofsson och Malin Widehammar

Malin Widehammar

Gabriella Olofsson

Se video:

<https://youtu.be/gHlHx2t20Yc>

Aktiva och bemäktigade medborgare är centrala för att bygga ett rättvist och socialt hållbart samhälle. Aktiva medborgare som går samman för att ställa krav och utkräva ansvar stärker tilliten till medmänniskor såväl som till beslutsfattare och ökar på sikt legitimiteten i fattade beslut. I internationell forskning om medborgardeltagande framträder civilsamhället som centralt för att balansera resursstarka gruppers makt gentemot svagare grupper och för att främja mångfalden i det offentliga rummet. Samtidigt upplever mindre etablerade aktörer i det svenska civilsamhället att de ifrågasätts och blir misstänkliggjorda i mötet med offentlig förvaltning och att dörren är stängd för deras medverkan i samhällsbygget.

Den socialt hållbara staden kan inte byggas *för* medborgarna, den måste byggas *av och med* dem. Oavsett social och ekonomisk status har alla medborgare rätt till inflytande över frågor som rör deras vardag och stadens utveckling. Medborgarna måste också vara med och ta ansvar för det gemensamma. Utgångspunkten för projekt KAIROS är att ett rättvist och socialt hållbart samhälle endast kan uppnås om de som bor, vistas och verkar i staden känner social tillit och samhörighet (A). Politiska och ekonomiska beslutsfattare och civilsamhället måste samverka för att förändring ska komma till stånd. För att skapa förutsättningar för en socialt hållbar utveckling är det dock viktigt att utrymme för inflytande finns för de delar av civilsamhället som ger röst åt resurssvaga grupper.

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

- Medborgarnas kunskaper, erfarenheter och åsikter måste ges betydelse i hanterandet av komplexa problem.
- I samarbetet mellan offentlig sektor och civilsamhället behöver en grund läggas för en dialogkultur där ett *medskapande* äger rum i utvecklingen av problemformuleringar, sökandet efter förslag på lösningar, i förhandling, genomförande och uppföljning.
- Främja ett deltagande som är öppet för hela civilsamhällets bredd (både etablerade föreningar och mindre grupper och lösa nätverk). Hur röstsvaliga grupper kommer till tals behöver ges särskild uppmärksamhet för en socialt hållbar utveckling.
- Synen på makt spelar en viktig roll för att möjliggöra förändring. Om makt uppfattas som något man har eller inte har (makt *över* något), är dörren stängd för ett reellt medborgardeltagande. Om makt istället uppfattas som något som delas (makt *till* något) öppnas dörren för medskapandet.
- Värna och stärk civilsamhällets röstbärande roll att driva krav, granska och utkräva ansvar.

Civilsamhället

Civilsamhället består av formella föreningar och organisationer, sociala rörelser, lösliga nätverk och spontana grupper. Det definieras i KAIROS som människors kollektiva förmåga att förhålla sig till de politiska och ekonomiska handlingar som staten och marknaden utför och som påverkar människors liv. Ett färskt exempel är den situation som uppstått när oväntat många människor på flykt börjat röra sig genom Europa. Människor har samlats spontant för att hjälpa flyktingarna i en situation som staten inte förmår, eller ibland inte vill, hantera. Stödet organiseras dels genom etablerade föreningar men också av enskilda eldsjälar och nystartade grupper.

Medborgare

Begreppet "medborgare" kan tolkas på olika sätt. En snäv tolkning är det juridiska medborgarskapet i en nationalstat. KAIROS använder en bredare definition som inkluderar alla som bor, vistas och verkar i ett samhälle, såväl vuxna som barn och ungdomar. För KAIROS är medborgarskapet ett aktörskap där vi som medlemmar i samhället har både rättigheter och skyldigheter att vara delaktiga i samhällsutvecklingen.

Delad makt ger ökad makt

"För att hantera vår tids samhällsproblem på ett hållbart sätt måste beslutsfattarna bli mäktigare. De måste tillåtas bli kapabla att vidta de åtgärder som beslutats om. Här handlar det om att förstå att makt inte nödvändigtvis är något nollsummespel. Makt som uppfattas som legitim är ingenting någon kan ta sig utan är någonting man får. Människor är beredda att ge makt till någon man har förtroende för och som kan företräda ens intressen. För att beslutsfattarna skall bli beslutsmässiga måste de själva bemäktigas. De måste upplevas som legitima. Det kan de bara göra om de också blir villiga att själva dela med sig av makt och själva bemäktigar medborgarna genom att skapa förutsättningar för ett ökat inflytande"(C)

Från stängda till öppna dörrar mellan politik, förvaltning och civilsamhälle

För att samhällsbygget ska bli gemensamt och medskapande behöver civilsamhällets organisationer, grupper och rörelser både ta och få plats, initiera och bjuda in till egna forum. Det finns goda skäl för beslutsfattare och tjänstepersoner att beakta sådana inbjudningar i samhällsstyrningen. Tjänstepersoner och beslutsfattare behöver lägga örat till marken och vända sig utåt för att möta invånare och civilsamhälle där de är, på olika mötesplatser och runt de frågor de lyfter som viktiga. På så sätt kan kontakter byggas för ökad kännedom om aktuella frågor. Känslor, berättelser, konst och musik måste respekteras som former för politisk kommunikation. De måste tillmätas samma betydelse som det väl formulerade argumentet i en inkluderande deltagandeprocess (B).

Synen på makt spelar en viktig roll för att möjliggöra förändring. Om makt uppfattas som något man har eller inte har (makt över något), är dörren stängd för ett reellt medborgardeltagande. Om makt istället förstås som något som delas (makt till något) öppnas dörren för medskapande. I riktlinjer som olika kommuner utarbetar för medborgardialog är det dock ofta klart uttalat att det är kommunens politiker och/eller tjänstemän som beslutar om vilka frågor som är öppna för medborgarnas deltagande. Så är även fallet med Göteborgs stads principer för medborgardialog. Ett medskapande kräver dock att det är möjligt för aktörer i civilsamhället att ta initiativet till dialog och lyfta frågor. Det finns visserligen alltid en risk att röststarka grupper tar stor plats, men lösningen på det är inte att stänga dörren för alla. Öppna istället dörren för alla berörda, med speciellt fokus på underrepresenterade grupper, samtidigt som en beredskap utvecklas för att hantera konflikter och maktproblematiker i deltagandet.

Från objekt för styrning till subjekt i medskapande

KAIROS anser att det demokratiska syftet med medborgarinflytande är att göra det möjligt för människor att vara politiska aktörer, med rättigheter att påverka beslutsprocesser som berör dem och ansvar att vara med och bygga samhället. Det är ett deltagande av och med medborgarna, inte för dem. Olika former av inbjudet deltagande prövas i många kommuner i Sverige utifrån en uttalad ambition att komma tillrätta med det demokratiska underskottet, öka tilliten i samhället och stärka civilsamhällets och medborgarnas rätt till inflytande över frågor som rör deras vardag. Här brister det dock ofta i synen på medborgarna. Svenska politikernas förväntan på deltagandet är vanligen att det ska vara lärande, skänka legitimitet åt politiken och fungera demokratiskt motiverande på individen. Den här förväntan bygger på en föreställning om medborgarna som *objekt* för styrning. Vi menar att en synvända behövs i synen på medborgarna, där medborgarna istället betraktas som *subjekt* i styrning vilka bidrar med perspektiv och kunskap som ger underlag för bättre hantering av komplexa frågor (B).

Måttet på om det inbjudna deltagandet fungerar är ofta *kvantitativt* – förväntningarna är att fler ska komma att nyttja de traditionella kanalerna för politisk påverkan om de fått möjlighet att delta i samtal med beslutsfattare, lyssna på information eller bidra med

förslag. Detta synsätt bortser från *kvalitativa* aspekter av dialogen, det vill säga hur samtalet gick till, vilka röster och perspektiv som fått utrymme i samtalet, om deltagarna upplevde att frågorna vara relevanta och om deras perspektiv spelade någon roll i beslutsfattandet. Att bli betraktad som aktör och subjekt är en förutsättning för ett medskapande mellan beslutsfattare och medborgare där alla som är berörda av en fråga deltar i ett gemensamt utvecklande av problemformuleringar, i sökande efter förslag på lösningar, i förhandling, genomförande och uppföljning (D).

Komplettera expertkunskapen med en mångfald av erfarenhetsbaserad kunskap

Den teoretiska och vetenskapliga kunskapen (expertkunskapen) värderas traditionellt högt i västerländsk kunskapssyn medan den praktiska, erfarenhetsbaserade kunskapen inte ges lika hög betydelse. Expertkunskapen anses finnas inom stadens förvaltningar där det är tjänstepersonerna som vet hur det ligger till. En vanlig syn hos tjänstepersoner inom offentlig förvaltning är att det är de som gör verksamhet och löser problem *för* medborgarna och inte tillsammans med dem. Medborgare har dock själva kunskap om sin verklighet och behöver vara med och definiera den. I ett alltmer heterogent och socialt polariserat samhälle är det viktigt med en bredare syn på kunskap. Det är särskilt viktigt i relation till underprivilegierade bostadsområden, eftersom levda erfarenheter från dessa platser sällan finns representerade i den majoritet av vita, medelklassbaserade tjänstepersoner som arbetar inom förvaltningarna. Boende i miljonprogramsområden möter tjänstepersoner som inte har deras bakgrund och perspektiv i vardagen utifrån en uppväxt och bakgrund av att vara icke-vit och utsatt för strukturell diskriminering (E). En känsla finns också hos många boende i Göteborg att staden inte är till för dem.

De som arbetar inom stadsdelen känner inte till den verklighet som boende lever i, har ingen granne som, trots att hon har utbildning och stor erfarenhet från hemlandet, inte får något jobb, eller känner inte honom som arbetar i kiosken som blev rånad förra veckan. De känner inte till vad som händer i stadsdelen efter klockan 17 när kontoret stänger och de tar sina bilar och åker hem (F)

Aktörer bland det mindre etablerade civilsamhället (det vill säga mindre föreningar, informella grupper och lösa nätverk) som arbetar för att synliggöra människor som inte kommer till tals, möts oftare än de etablerade föreningarna av ifrågasättande, mistänksamhet och motarbetande från tjänstepersoner och politiker i staden. Några av dessa aktörer ger uttryck för att de känner sig betraktade som okunniga och inkapabla till det de gör eller vill göra. Vissa erfarenheter visar att det kan vara stor skillnad i bemötandet om det är en vit eller en icke-vit person som knackar på förvaltningens dörr. En akademiskt utbildad representant ten-

- Respektera och sätt värde på civilsamhällets oberoende forum. Ägarskapet till dessa forum måste ligga hos civilsamhället för att de inte ska förlora initiativet.
- Främja en dialog som är öppen för hela civilsamhällets bredd (både etablerade föreningar och mindre grupper och lösa nätverk). Hur röstsvaga grupper kommer till tals behöver ges särskild uppmärksamhet för en socialt hållbar utveckling.
- Det är viktigt med en dialogkultur som tillåter misslyckande, både inom förvaltning och civilsamhälle. Det måste vara tillåtet att erkänna osäkerhet och att en är obekvä. Var öppen med farhågor och problem. Öppna dörren och ta hjälp att lösa dem.
- Ge plats för och värna initiativ från civilsamhället och medborgare.

- Bjud in en mångfald av nätverk, grupper och organisationer i civilsamhället till samtal om vilka frågor som behöver hanteras, med vem och hur frågor kan diskuteras på ett sätt som utjämnar befintliga maktstrukturer.
- Avsätt tid och prioritera resurser till utåtriktat arbete och kontakt med civilsamhälle och medborgare

- En bredare representation av stadens mångfald av kunskaper och erfarenheter behövs i förvaltningarna. Ett sätt är att se över rekryteringsinsatser, policies och anställningskriterier för ökad mångfald och för uppvärdering av den erfarenhetsbaserade kompetensen.
- Tjänstepersoner behöver skaffa sig erfarenhet av hur vardagen i området ser ut efter kl 17. Det kan handla om att besöka föreningar, mötesplatser och evenemang samt lägga aktiviteter på kvällstid och helger för att fler medborgare ska ha möjlighet att delta.

Normer, maktstrukturer och intersektionalitet

Normer är ett slags regler och självskrivna antaganden. Den som lever i enlighet med en norm ser oftast inte normen, men när normen bryts blir den tydlig. Människors möjlighet till makt och inflytande påverkas av en mängd normer, utifrån exempelvis kön, etnicitet, religion, ålder, sexuell orientering, socioekonomisk bakgrund, funktionsförmåga och geografi. Normer styr våra tankar och handlingar och konsekvensen kan bli att människor utestängs, osynliggörs eller förbigås. Då handlar normer om makt och i vissa fall om diskriminering. Ett framgångsrikt arbete för social hållbarhet och allas lika rättigheter måste beakta alla dessa faktorer men också hur de olika maktordningarna samverkar. Det kallas att anlägga ett intersektionellt perspektiv.

6

- Det finns inte något neutralt allmänintresse i en given situation – ju fler perspektiv som tas med desto bättre. Ta hjälp av utomstående för att ta reda på vilka intressen, åsikter och grupper som saknas i en deltagandeprocess och vilka fler som behöver bjudas in.
- Fundera på om det finns normer som majoritetssamhället tenderar att undvika att diskutera, som exempelvis klass, rasism och religiös tillhörighet.
- Hantera deltagandet som en process. Om ett tillfälle blir ojämnt i representation och perspektiv kan det balanseras med att få med andra grupper och åsikter vid nästa tillfälle.

derar att bemötas annorlunda än en utbildad. Ungdomar blir klappade på huvudet av både tjänstemän och politiker. I botten på det här sortens bemötandet ligger bland annat synen på kunskap och vem som förväntas besitta den. Makten styr kunskapen och den förhärskande kunskapsynen i Sverige är socialt och kulturellt förankrad i västerländsk och europeisk tradition. Där är den förknippad med en vit, socialt privilegierad, vanligtvis manlig norm. Normen leder till ett agerande som gör att barn och unga kan uppleva sig som inkapabla och irrationella på grund av sin ålder, etniska eller utomeuropeiska bakgrund, eller inkapabla och irrationella på grund av sitt fysiska uttryck och arbetare på grund av sin sociala status.

Det är mänskligt att lyssna och tro mer på människor som liknar en själv. Men det blir problematiskt om det i den segregerade stadens förvaltningar arbetar en socialt och kulturellt homogen grupp som inte delar erfarenheter med boende i förorter där det finns en mångfald av kulturella och sociala bakgrunder.

Ni måste fatta att *kvalité* är att växa upp bredvid en moské. Det är en kompetens (F)

Medborgarnas kollektiva röst: ett allmänintresse eller ett särintresse?

Tjänstepersoner i stadens förvaltningar har ansvar för att ha ett helhetsperspektiv på den service som tillhandahålls medborgarna. Det innebär bland annat att göra avvägningar för allmänhetens bästa och säkerställa att särintressen inte får inflytande på allmänintressets bekostnad. Detta allmänintresse uppfattas generellt som något objektivt och neutralt. Forskning pekar dock på att det inte finns något neutralt allmänintresse. Det finns heller inga neutrala tjänstepersoner. Ett allmänintresse utgår alltid från en norm som skapats av en grupp med inflytande i majoritetssamhället (1). De som skiljer sig från "normaliteten", såsom den uppfattas och hanteras genom förvaltningsstrukturen, betraktas som särintressen. De traditionella folkrörelserna tenderar att i mindre grad utmana rådande normer och uppfattas mer sällan som ett hot för allmänintresset, medan nyare grupper och föreningar från förorten oftare utmanar normer och maktstrukturer och riskerar då att avfärdas som särintressen. Det så kallade "allmänintresset" behöver därför problematiseras genom att synliggöra normer, maktordningar och hur de kan samverka för att osynliggöra och utestänga vissa grupper. En kritisk granskning behövs av vilken "allmänhet" det är som politiker och näringsliv uppfattar som normen för bygandet av framtidens samhälle.

Studier visar att förvaltningar många gånger hellre ordnar egna möten med medborgare än utnyttjar de forum som finns genom civilsamhällets organisationer, av rädsla för att gå i vad som uppfattas som särintressens ledband eller riskera att förlora kontrollen över dagordningen (2). En tjänsteperson i en stadsdelsförvaltning ansåg att en lokal förening som arbetade för fler mötesplatser i området inte var representativ för hela området, och därför kunde den inte bjudas in till samverkan när förvaltningen skulle utveckla en lokal mötesplats. Argumentet var att de isåfall skulle behövt ta in väldigt många föreningar för att försäkra sig om full representativitet av området. För att inte riskera att några fick utrymme att, som det uppfattades, driva sina intressen på bekostnad av andra bjöd stadsdelsförvaltningen istället in till "medborgardialog" för att bredda möjligheten för olika röster att höras (F). Det här är ett exempel på att

medborgare när de deltar i grupp på dialogmöten tenderar att uppfattas som icke-representativa särintressen. De betraktas som sabotörer när de ställer krav och avkräver ansvar under möten. Förhållningssättet riskerar att resultera i den paradoxala situationen att en enskild medborgare uppfattas som ett allmänintresse medan de kollektiva rösterna avfärdas som särintressen (3).

Kombinera intresse- och perspektivrepresentation

Att bli avvisad som ett särintresse i dialogsammanhang kan drabba alla, från etablerade föreningar till lokala grupper och lösa nätverk. Skillnaden är att etablerade föreningar oftare har tillgång till andra forum för sitt röstbärande uppdrag, såsom exempelvis samråd och referensgrupper, dit de är välkomna för att de har en tydlig medlemsbas. I de sammanhangen utgår beslutsfattarna från att företrädarna representerar en större grupps intressen, och det skänker trygghet att veta vilka frågor föreningsrepresentanterna har mandat att driva (G). Ett problem med det här förhållningssättet är att de etablerade föreningarna inte längre är (om de någonsin varit) representativa för alla grupper av medborgare. Människor med svagt skydd för sina mänskliga rättigheter, som oftare upplever att de inte är en del i samhället, är i mindre grad organiserade på ett traditionellt sätt och blir då inte heller representerade. När exempelvis förortsrörelserna kritiserar för brist på demokratisk representativitet stämmer det inte alltid överens med hur föreningar och grupper ser på sin roll. Studier visar att deras ambition inte alltid är att vara representanter för andra människor. De bebor förorten, och vill utöka kontakterna och nätverkandet generellt där (3). De kan snarare karaktäriseras som perspektivambassadörer, personer som kan tillföra dialogen erfarenheter utan att vara framröstade som representanter för en föreningsverksamhet (G). Medan representation som baseras på intresse eller åsikt vanligtvis innebär att argumentera för vissa resultat, lyfter perspektivrepresentation istället fram olika utgångspunkter för diskussionen. Perspektivrepresentation är en form av "platt" snarare än hierarkisk representation som möjliggör en förståelse för olika individers och gruppers sätt att se på en fråga och visar på mångfalden av erfarenhet. Genom perspektivrepresentation kan den levda kunskapen i vardagsmiljön tillföras en deltagandeprocess och därmed synliggöra röstsvaga gruppers perspektiv, kunskaper och erfarenheter (B).

Ett civilsamhälle behövs som är både röstbärande och erbjuder service

Organisationer i civilsamhället har de senaste årtiondena alltmer rört sig mot att tillhandahålla tjänster inom det som traditionellt legat under den offentliga sektorns ansvar. Den nationellt formulerade "Överenskommelsen", som utformades år 2008 av den borgerliga regeringen, SKL och ett antal socialt verksamma organisationer i den idéburna sektorn, har bidragit till en alltmer framträdande roll för civilsamhället som tillhandahållare av service i svenska kommuner. De lokala avtal som slutits i överenskommelsens anda tenderar att fokusera på välfärdstjänster och i mindre utsträckning på ett röstbärande uppdrag, även om retoriken fortfarande understryker civilsamhällets oberoende och granskande roll. Vissa menar att utvecklingen går mot en "beställare-utförare-relation" mellan förvaltningarna å ena sidan och föreningarna å den andra (4). Samtidigt öppnar de lokala avtalen för idéburna

- Begränsa inte deltagandet till organisationer med stor medlemsbas om det handlar om att få mer kunskap om en situation – öppna för deltagande också för löst organiserade grupper och individer.
- Aktörer i civilsamhället måste ta plats och kräva sin rätt att synas och verka som perspektivambassadörer, vilka bidrar med perspektiv såsom boende i ett område.
- Sträva efter att tillsammans med deltagarna i en dialog formulera problem och lösningar istället för att komma till mötet med en färdig agenda. Mångfalden av röster och perspektiv är ett viktigt bidrag för att identifiera vad som är problemet och hur det ska lösas, oavsett om de förmedlas via traditionella folkrörelser, genom lösliga grupper och nätverk eller individer.

7

Ett förändrat uppdrag

I 1900-talets socialdemokratiska folkrörelsetradition var civilsamhällets demokratiska uppdrag viktigt och föreningarnas verksamhet främst inriktad på opinionsbildning och medlemsservice, medan produktionen av välfärdstjänster skedde inom den offentliga sektorn. Politiska beslut har dock sedan ett par decennier öppnat den offentliga sektorn för privata och ideella välfärdstjänst utförare. Ett resultat av detta är att vi idag sker en förskjutning från civilsamhällets röstbärande funktion mot produktion av service (4). Den här utvecklingen återspeglas i det offentliga stödet till föreningar där bidragsandelen som relaterar till föreningars röstfunktion minskar i betydelse medan andelen bidrag för serviceproduktion ökar hela tiden (5).

Värna civilsamhällets oberoende roll

Det finns en inneboende spänning i att vara beroende av bidrag för sin verksamhet och samtidigt behålla en oberoende och kritisk ställning. Risken är stor att föreningar, så snart de knyts till bidragsgivande förvaltningar och myndigheter förlorar den oberoende funktionen som röstbärande åt resurssvaga grupper, i synnerhet om medvetenheten om civilsamhällets historiska uppdrag som demokratisk motmakt till stat och marknad har "glömts bort" i stadens förvaltningar. Detta är något som både civilsamhällets organisationer och staden behöver vara uppmärksamma på och aktivt arbeta för att motverka. När en grupp eller förening för fram krav, protesterar eller kritiserar borde de betraktas som en resurs för en socialt hållbar utveckling i staden: kravställande och kritiska grupper signalerar ett levande och aktivt civilsamhälle som är granskande och som står upp för sina och andras rättigheter. Såväl Staden som civilsamhällets olika föreningar och grupper behöver reflektera över på vilket sätt den rollen kan komplettera ett utökat tillhandahållande av service inom den idéburna sektorn.

8

- Förändra föreningsbidragen och stödstrukturerna för civilsamhället i en medskapande process med aktörer från olika delar av civilsamhället.
- Det behövs utrymme att samtala om olika roller: vilken roll har föreningen, rörelsen, nätverket? Vilken roll vill den ta? Vilken roll ska det offentliga ha?
- Hur kan civilsamhället stärkas i sin roll att uppmärksamma det som den offentliga verksamheten missar, göra det som offentliga aktörer inte kan göra, och skapa relationer med medborgarna på ett sätt det offentliga inte har möjlighet till.
- Föreningar måste vara tydlig med sin roll för att kunna hantera risken att förlora sin självständighet och kritiska hållning i en ekonomisk beroenderelation.
- Värna och stärk civilsamhällets röstbärande roll att driva krav, granska och utkräva ansvar.

organisationer att vara en del av samhällsbygget genom att tillhandahålla service, parallellt med att de tar vara på rollen att vara en kritisk röst gentemot den offentliga förvaltningen, som har det yttersta ansvaret för välfärden. Detta ställer dock krav på föreningar att reflektera över vilken roll organisationen vill ha som idéburen serviceaktör och att de diskuterar detta med förvaltningen innan avtal ingås.

Bortsett från de tjänstepersoner som arbetar nära civilsamhället på stadsdelsnivå och därför har en bredare kännedom om olika aktörer, tenderar tjänstepersoners kunskap om och kontakt med civilsamhället vara begränsad till de föreningar som vänder sig till staden för att söka bidrag. Förvaltningarnas regelverk utgår vanligtvis från att ideella föreningar ska söka bidrag för att erbjuda aktiviteter och service inom ramen för förvaltningens uppdrag. Det här tycks leda till en tendens hos tjänstepersoner att bedöma föreningars värde utifrån vilken "nytta" de kan göra i genomförandet av förvaltningens uppdrag. Nya och mindre föreningar och grupper som knackar på och presenterar åsikter och kritik känner sig ofta betraktade som "jobbiga" i de här sammanhangen (F). De hittar inte rätt eftersom stödet till det röstbärande demokratiuppdraget är mindre och svårare att lokalisera inom förvaltningarna. Många tjänstepersoner upplever sig inte ha utrymme eller ansvar för att ta hand om kritik och förslag inom sitt uppdrag. Deras uppgift är att hantera bidragsansökningar. Många från civilsamhället beskriver stödssystemen som krångliga och svåra vilket blir ett hinder. Vissa nybildade grupper upplever att systemet för att söka pengar för att genomföra lokala aktiviteter, att ha kontakt med och utveckla samarbete med förvaltningarna är byggda för och av vit medelklass och inte för dem med utländsk bakgrund och från förorten. Någon beskriver att synen inom förvaltningen är att de nyare grupperna behöver lära sig att "bli demokratiska" och får komma tillbaka när de bildat förening. Röstbärande aktörer (som inte tillhör den etablerade skaran föreningar som har en tydlig medlemsbas, en demokratisk struktur och anses representera ett tydligt intresse) riskerar sålunda att bli utestängda från såväl bidrag som tillgång till forum för diskussion med beslutsfattare. Det här är exempel på att det allmer socialt polariserade samhället också leder till ett socialt polariserat civilsamhälle där etablerade organisationer från majoritetssamhället har lättare att få tillgång till ekonomiska resurser än mindre föreningar och grupper. Polariseringen återspeglas även i beslutsfattarnas syn på vilka organisationer och grupper som anses legitima och vilka som inte anses vara det.

PROJEKT KAIROS

- Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer

KAIROS är ett transdisciplinärt forskningsprojekt med fokus på hållbarhetens sociala dimension. Utgångspunkten för projektet är det sätt på vilket globalisering, migration och urbanisering präglar vår samtid och ställer nya krav på delaktighet och medskapande. KAIROS huvudrapport är uppdelad

i fyra delar: Medan den första delen beskriver uppdraget och dess genomförande redogör den andra delen för dess teoretiska och konceptuella utgångspunkter. Den tredje delen presenterar forskningsresultaten och i del IV diskuteras de slutsatser som kan dras. Denna synvända utgör, tillsammans med övriga synvändor, exempel på de slutsatser som vi dragit inom projektet. Författarna ansvarar själva för de synvändor som de utifrån projektets forskningsresultat valt att fördjupa och presentera.

KÄLLOR

Denna synvända bygger på material som utförligt redovisas i projektets huvudrapport (Abrahamsson, Hans, Guevara, Birgitta & Lorentzi, Åsa (red) (2016) *Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer*, Göteborg: Mistra Urban Futures - KAIROS. Dessutom har följande kunskapsunderlag, rapporter, litteratur och webbsidor använts:

KAIROS kunskapsunderlag och rapporter

- A. KAIROS (2013) *Övergripande teoretiskt ramverk*. KAIROS projektdokument
- B. Olofsson, Gabriella (2015) *En forskningsbaserad essä om dialogens möjligheter och hinder*. Göteborg: Mistra Urban Futures
- C. Abrahamsson, Hans (2015) *Vår tids stora samhällsomdanning; Politiskt ledarskap, social hållbarhet och medskapande medborgardialog*. En introducerande forskningsessä. Stockholm: SKL
- D. Abrahamsson, Hans & Isemo, Sanna (2015) *Från inbjuden dialog till medskapande demokrati – vägar till ett aktivt medborgarskap*. KAIROS Synvända
- E. Guevara, Birgitta (2015) *Diskriminerande strukturer. Om hur våra medvetna och omedvetna föreställningar om varandra utifrån etnicitet påverkar livschanserna för oss som bor, verkar och arbetar i Sverige*. Göteborg: Mistra Urban Futures
- F. Widehammar, Malin (2015) *Röster om mötet mellan civilsamhället, förvaltning och politik i Göteborg. Hinder, positiva exempel och möjliga förändringar*. Göteborg: Mistra Urban Futures

- G. Abrahamsson, Hans, Guevara, Birgitta, Olofsson Gabriella, Svensson, Jesper, Tiger Anna (2015) *Invånardialogens roll och former. Västra Götalandsregionens samråd med det civila samhället*. Mistra Urban Futures & Västra Götalandsregionen.
- H. Guevara, Birgitta & Lorentzi, Åsa (2015) *Från enbart kundnytta till en bredare samhällsnytta. Om behovet av en ny samhällsstyrning och en mer medskapande ledning inom offentlig förvaltning*. KAIROS Synvända

Övriga källor

1. Listerborn, Carina (2015) *Medborgarinflytande – om makt, genus och stadsutveckling*. I Lindholm, Teresa, Oliveira e Costa och Wiberg, Sofia, *Medborgardialog – demokrati eller dekoration?* Stockholm, Arkus
2. Lindholm, Teresa, Oliveira e Costa och Wiberg, Sofia (2015) *Medborgardialog – demokrati eller dekoration?* Stockholm, Arkus
3. Wåg, Mathias (2015) *Att vara staden*. I Lindholm, Teresa, Oliveira e Costa och Wiberg, Sofia, *Medborgardialog – demokrati eller dekoration?* Stockholm, Arkus
4. Reuter, Marta (2012) *Överenskommelsen som spegel och arena*. I Wijkström, Filip, *Civilsamhället i samhällskontraktet*. Stockholm, European Civil Society Press.
5. Johansson, Staffan (2014) *Kurage #10* <http://idealistas.se/2014/06/spelar-det-nagon-roll-varifran-pengarna-kommer/>

Chalmers University of Technology, 412 96 Gothenburg, Sweden Visiting address: Läraregatan 3, Gothenburg, Sweden
twitter: @MistraUrbanFut www.mistraurbanfutures.org